

محیط آنلاین مجازی، فضایی برای پاسخگویی اجتماعی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی

مقصود فراستخواه^۱، نسرين نورشاهی^۲

مقدمه و بیان مسأله

با شیوع بیماری کووید ۱۹ و پیامدهای آن بشر در مقیاس جهانی با یک آبر مسأله روبرو شده است. میلیون‌ها نفر در جهان به زیر خط فقر رفته‌اند. حدود ۲ میلیون نفر از جمعیت کشور از بازار کار خارج می‌شوند.

یک میلیون کارگر بیمه تأمین اجتماعی بیکار می‌شوند. کاهش شدید سرمایه‌گذاری اتفاق افتاده است.

۷۰ درصد خانوارهای کارگری زیر خط فقر می‌روند.

این تله‌های جمعیتی فقر با جامعه ما چه خواهد کرد؟ بی‌شک ظهور و بروز انواع حفره‌ها و بحران‌های پرخطر اجتماعی نظیر:

حاشیه‌نشینی، افلاس اجتماعی، بی‌هنجاری‌ها، اختلال در آموزش و پرورش کودکان، افت رضایت از زندگی و افزایش خودکشی‌ها، فرسایش اعتماد و سرمایه اجتماعی، اختلال در سلامت روحی و اجتماعی جامعه و... سوآلی که اینجا مطرح می‌شود این است که در چنین شرایطی دانشگاه چه نقشی دارد، اگر امداد علمی و تخصصی و دانش‌بنیان دانشگاه به جامعه روانه و سرازیر نشود، آنگاه ارزش دانش و دانشگاه به چیست؟

بحث و تحلیل

دانشگاه بنا به سرشت تاریخی و ماهیت ذاتی خود یک نهاد یا برساخته اجتماعی است و ویژگی عمومی بودن آن، آن را از یک بنگاه یا شرکت خصوصی متمایز می‌سازد.

دانشگاه برگرفته از نیاز جامعه و تلاش آن برای پیشرفت، توسعه و تعالی خود است. بنابراین آموزش، پژوهش و خدمات تخصصی که در دانشگاه ارائه می‌شود همه در نهایت برای حل مسائل و رفع نیاز جامعه و بشریت و مردمان است. پس مسئولیت اجتماعی و به تبع آن پاسخگویی اجتماعی دانشگاه در واقع محک و عیاری برای ارزش دانش و علم تولید شده توسط دانشگاه است و مهوری

بر مشروعیت اجتماعی علم و نهاد علمی می‌باشد. ضرورت این امر باز شدن درهای دانشگاه به روی جامعه، فارغ از محدودیت‌ها و موانعی است که ساختارهای بسته و دیوانسالار ما، در راه آن قرار داده و می‌دهند. درب‌های دانشگاه خواه ناخواه در اثر این طوفان عظیم پاندمی جهانی به روی شهر و جامعه گشوده شده است.

در چنین شرایطی محیط‌های آنلاین و مجازی برای ادامه کار و حیات دانشگاه دیگر یک انتخاب نیست؛ بلکه یک ضرورت است و درعین حال یک «فرصت شگفت‌انگیز و بی‌بدیل برای پاسخگویی اجتماعی دانشگاه» در نور دیده شدن قیود زمان و مکان و محدودیت و امکان افزایش مشارکت‌ها در بستر آنلاین و مجازی، حداقل ۱۰ فرصت ناب برای پاسخگویی اجتماعی دانشگاه به جامعه بحران زده کنونی فراهم می‌سازد.

پیشنهادات و راهکارهای قابل ارائه

۱. افزایش سطوح شفافیت و گزارش‌دهی
  ۲. احیای آموزش‌های غیررسمی دانشگاه
  ۳. دانشجو محور شدن آموزش عالی
  ۴. حمایت از زنان دارای مسئولیت‌های خانوادگی و مراقبت فرزند
  ۵. تعاملات اجتماعی دانشگاه‌ها با هم و با جامعه
  ۶. تقویت حوزه عمومی علم
  ۷. کمک به تبدیل محیط مجازی از محیط سرگرمی و گاهاً پرخطر به محیط جدی‌تر علمی
  ۸. انتقال از پایتخت محوری دانشگاه به همه گستره سرزمین
  ۹. ترویج علم و عمومی‌سازی آن
  ۱۰. دانشگاه سبز در خدمت توسعه پایدار
- به این ترتیب با افزایش سطح شفافیت و گزارش‌دهی از طریق وب، سیستم‌های دانشگاهی باز هرچه بیشتر در معرض دید،

۱. استاد، گروه برنامه ریزی آموزش عالی، مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی. m_farasatkah@yahoo.com

۲. استادیار، گروه نوآوری در برنامه درسی، موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی. nasso_43@yahoo.com

سپهر عمومی باز (در بستر وب) منشأ تبادل آزاد دیدگاه‌ها، تنوع و کثرت آرا، رشد نقادی و نقدپذیری و فرهنگ گفت‌وگو می‌شود و همین امر امکان توسعه آموزش عالی از طریق حضور علم در حوزه عمومی را فراهم می‌سازد. البته رویکرد باز و ایجاد فضای باز گفت‌وگو اصلاحات ساختاری اساسی را می‌طلبد؛ اما بدون شک الکترونیکی و مجازی شدن این امر را تسهیل و تسریع می‌کند.

وقتی علم در بستر محیط مجازی نشر، توزیع و توسعه می‌یابد، این محیط هرچه بیشتر از صرف فضا و بستری برای سرگرمی به سوی فضایی برای فعالیت جدی‌تر علمی و آکادمیک گرایش می‌یابد و از محیطی احتمالاً پرخطر برای جوانان به محیطی امن‌تر و مفیدتر برای انواع فعالیت‌های ارزشمند و مؤثر تبدیل خواهد شد. و البته این مهم به انواع ابتکارات و خلاقیت‌های دانشگاهیان نیازمند است.

با گستره بی‌انتهای فضای مجازی در بستر وب و در نور دیده شدن مکان‌های محدود و متمرکز در اقصا نقاط کشور حضور بیشتر دور از مرزها ممکن و میسر شده، دانشگاه پایتخت‌محور به گستره‌ای به پهنای کل کشور تبدیل خواهد شد و امکان بروز و ظهور و توجه به انواع خلاقیت‌ها و ابتکارات دانشگاهیان در نقاط دور و نزدیک این سرزمین فراهم می‌گردد. پهنه و بستر وب ظرفیتی بی‌بدیل برای امر ترویج و نشر علم در همه زمان‌ها و همه مکان‌ها فارغ از انواع محدودیت‌ها و موانع مادی و فیزیکی می‌باشد و ایده دانشگاه سبز در خدمت توسعه پایدار از طریق کاهش ردپای زیست محیطی مبتنی بر فعالیت‌های مکان‌مند از طریق افزایش خدمات آموزشی- پژوهشی و تخصصی در بستر وب و فضای مجازی هرچه بیشتر امکان‌پذیر می‌گردد.

اطلاع‌یابی و قضاوت عموم ذی‌نفعان قرار می‌گیرد، آموزش‌های غیررسمی، آزاد و عمومی دانشگاه برای محله، مردم بومی منطقه، شهر و سازمان‌ها و نهادهای مردمی، اجتماعی و خانواده‌ها با طراحی ماجول‌ها و پودمان‌های آموزشی کوتاه‌مدت، سبک با سهولت و انعطاف در محیط آنلاین قابل ارائه و اجرا می‌باشد.

آموزش عالی می‌تواند با استفاده از آموزش الکترونیکی به هرچه بیشتر دانشجو محور شدن و مبتنی به نیاز دانشجو شدن، از طریق انتخاب زمان فعالیت تحصیلی توسط دانشجو، حذف تردد بین شهرها و مشکلات اسکان و هزینه‌های روانی درس خواندن، این آرزوی دیرینه را محقق سازد. البته منوط به رفع شکاف دیجیتال در کشور و تقویت زیرساخت‌های ارتباطی و تدارک ظرفیت‌ها و حمایت‌ها برای این نوع آموزش، به ویژه برای اقشار ضعیف جامعه. افزایش حضور حمایت از زنان در عرصه آموزش و فعالیت‌های شغلی در حوزه آموزش عالی با فراهم شدن امکان تحصیل آنلاین و ارائه خدمات دورکاری، بخشی از نابرابری‌ها و موانع موجود بر سر راه پیشرفت دختران و زنان این سرزمین را برطرف می‌سازد. (امکان حضور در پردیس‌های مجازی بدون نیاز به دور شدن از فضای خانه و خانواده)

فضای آنلاین و بستر الکترونیکی تحت وب- شرایط و امکان همکاری‌های بیشتر دانشگاه‌ها، تشکیل اتحادیه‌ها و شبکه‌های دانشگاهی برای هم‌کنشی و هم‌افزایی بیشتر آنها را فراهم می‌آورد و ارتباط آنها را با مخاطبان و کاربران و ذی‌نفعان اجتماعی آنها افزایش می‌دهد. این ارتباطات هم شامل تعاملات بین گروهی دپارتمان‌های دانشگاهی و بین دانشگاهی معطوف به فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی، پایان‌نامه و هم امکان حضور فعال تر اعضای هیأت علمی دانشگاه در عرصه عمومی را فراهم می‌سازد.